

In het najaar van 2021 treft kanker hem 'als een kaakslag, de diagnose kwam totaal onverwacht'. Een jaar later, een operatie en chemotherapie verder, waarschuwt Dirk De Wachter voor zijn beperkte energie. Waarna de Belgische psychiater zich anderhalf uur gepassioneerd in het gesprek stort. Herhaaldelijk duidt hij zichzelf daarin aan als een geluksvogel.

Dat staat te bezien: aan zijn vorm van kanker overlijdt een meerderheid van de patiënten binnen vijf jaar. Het is een statistiek die hem, op 62-jarige leeftijd, 'niet onbekommerd' laat, maar hij relateert ook: 'Het is een noodlottige lastigheid die mij te beurt valt, zoals zovele mensen.' Dat hij zichzelf een geluksvogel waant, komt door zijn 'goed omringd' zijn: allereerst door zijn vrouw die huisarts is 'en net zo nuchter als ik', en door zijn drie volwassen kinderen. Maar ook door vele vrienden, waaronder medici, en het medeleven van vele landgenoten: 'Dagelijks krijg ik berichten van mensen die voor mij kaarsen branden en bidden. Dat is prachtig, het biedt troost. Al vind ik het ook ongemakkelijk. Er zijn zoveel mensen die aan kanker sterven, maar niet mijn onnozele bekendheid hebben.'

Die valt terug te voeren op zijn boeken, voorop *Borderline Times* uit 2012. Bedoeld als een kritiek op de diagnosepraktijk van zijn vakgenoten, wordt het door een breed publiek opgevat als een aanklacht tegen een verhardende samenleving. Die trend is rampzalig voor de gevoelige zielen onder ons, zoals psychisch kwetsbare mensen, betoogt De Wachter: 'Plots stond ik voor volle zalen met jonge mensen die voor deze professor applaudeerden.'

Met het boek plaatst hij zich in het voetspoor van 'anti-psychiater' Jan Foudraïne. Die stelde in *Wie is van hout?* al in de jaren zeventig dat niet de patiënt, maar de samenleving ziek is. De Wachter las het als 15-jarige: 'Het trof me zeer, het paste bij de tegencultuur waarin ik me bevond.' Het brengt hem op het spoor van de psychiatrie, net als *De Avonden* van Gerard Reve dat doet: 'Fenomenaal, de innerlijke monoloog van Frits van Egters. Ik herkende diens existentiële eenzaamheid en raakte gefascineerd door de gedachten van mensen.'

Zo komt hij tot het beroep dat hij bijna een halve eeuw later als 'een roeping' ziet: 'Er wordt wel gezegd dat psychiaters de taken vervullen die vroeger priesters waarnamen. Dat is wel wat simpel gesteld, maar het bevat een kern van waarheid. Het gaat mij om troost bieden voor al het verdriet van het leven.'

U ziet de mens als fundamenteel eenzaam, dat is eigen aan onze soort. Waarom denkt u dat?

'We worden uit het lichaam van onze moeder geperst en ervan afgesneden. Vanaf dat moment is die symbiotische relatie verloren gegaan. Onze hunkering naar liefde in ons verdere leven is een permanent streven die relatie weer te herstellen. Maar dat is gedoemd tot mislukken, we blijven eenzaam. Het wordt nooit meer zoals in de moederschoot.'

Dat maakt een mens toch niet direct blijvend eenzaam?

'Jawel, omdat we nooit meer die paradijselijke verbinding kunnen voelen. Wel eventjes, maar altijd in een tekort. Je zou kunnen denken: wat een triest verhaal. Maar het mooie is: het tekort zet ons aan tot zoeken, proberen, we willen het zo graag ophellen. Dat verklaart onze gedrevenheid in de liefde, die we door de eenzaamheid nodig hebben.'

Ervaart u uw eigen leven ook daadwerkelijk als eenzaam?

'Nu moet ik oppassen niet in een soort tristesse terecht te komen, maar het antwoord luidt: ja. Toen ik in het ziekenhuis lag, op sterven na dood, voelde ik me ongelofelijk eenzaam. Wanneer mijn vrouw of een verpleegkundige binnenkwam, was ik blij als een kind. De nood aan nabijheid was ongelofelijk uitgesproken, juist als gevolg van mijn eenzaamheid.'

'Dat ik die kan verdragen, is vooral te danken aan de liefde die ik in mijn jeugd zo overvloedig heb gekregen. Mijn ouders zaliger hebben mij zeer graag gezien, daarvan ben ik overtuigd. Begrijp me goed: ik ben geen ongelukkig mens, mijn eenzaamheid wordt gedragen door de *basic trust* die ik als kind mocht ervaren. Ik voel me dus niet eenzaam, ik ben het. Mijn eenzaamheid is zeer goed omringd. Daardoor heb ik vertrouwen in de medemens en kan ik anderen toelaten. Ontbrekt dat basisvertrouwen, dan kan eenzaamheid ondraaglijk worden. Dat kom ik in mijn werk veel tegen.'

'Je kunt de ander niet kennen', zo haalt u de Franse filosoof Levinas aan. Is dat niet een pijnlijke constatering, zeker voor een psychiater?

'Ik zou eerder zeggen: verlossend. De illusie dat we de ander geheel zouden kunnen kennen, is het koolien van hem, zelfs een verkrachting van die ander. Het uitgangspunt moet juist zijn: respect voor het fundamenteel anders zijn, het onkenbare

Dirk De Wachter

'Mijn eenzaamheid is goed omringd, daardoor kan ik anderen toelaten'

Dirk De Wachter viel 'een noodlottige lastigheid' te beurt: kanker. Het heeft zijn ideeën over het leven niet veranderd, zegt de Belgische psychiater, eerder bevestigd. En daarin is de mens fundamenteel eenzaam.

Door Fokke Obbema Foto Stephan Vanfleteren

van de ander. Dat is de menselijke conditie, de eenzaamheid die nooit te overbruggen valt. Zelfs niet met onze geliefde. Of beter gezegd: vooral niet met onze geliefde.'

Waarom vooral niet?

'Hoe beter we iemand kennen, des te meer we ons realiseren dat we die ander nooit helemaal kunnen vatten. Dat geldt ook voor mijn vrouw. Dat is niet tragisch, want het maakt dat ik nieuwsgierig blijf naar haar. We blijven spreken en ik kan nog altijd door haar worden verrast. In de subtiliteiten van het bestaan blijven wij elkaar interessant vinden.'

Hoe zit het met jezelf kennen? Is dat nog lastiger?

“

We worden uit het lichaam van onze moeder geperst en ervan afgesneden. Onze hunkering naar liefde is een permanent streven die symbiotische relatie weer te herstellen

'Ik weet niet of we dat in een grafiek kunnen zetten, maar ja, zeker: we blijven vreemd voor onszelf en kennen onszelf alleen maar in de blik van de ander. Ook op dat punt ben ik het met Levinas eens. En ook dat inzicht is verlossend. Het maakt het leven lichter. Tegenover je fouten kun je toegelijker staan, als je beseft dat je jezelf niet geheel kunt doorgronden. Dat is niet angstaanjagend, eerder een bevestiging van onze menselijke conditie. Laten we bescheiden zijn. De westerse mens is geneigd te denken dat hij alles kan begrijpen, vatten, controleren, alles kan kopen en regelen. Maar dat kan dus niet, de mens is een mysterie.'

De ander kan hem niet kennen, maar tegelijkertijd wil hij wel bovenal door die ander worden gezien.

'Ja, dat is een diepe behoefte. Het is het geniale slot van *De Avonden*, wanneer Frits zegt: 'Het is gezien, het is niet onopgemerkt gebleven.' Dat is de essentie van het bestaan: in gehechtheid en liefdevolheid door uw geliefde, uw kinderen, uw vrienden, als betekenisvol en zorgzaam worden gezien en voor hen zorgend kunnen zijn.'

Maar gezien willen worden, terwijl je weet dat de ander jou niet kan kennen, heeft toch ook iets tragisch?

'Jawel, maar daarin zit ook een vreugde, namelijk in de momenten van het wel zien en gezien worden. Ik ben geen boedhist die zegt dat ons leven uit lijden bestaat. Dat zijn belangrijke momenten. Die hebben vooral te maken met de zorg voor de medemens, met het voor iemand iets betekenen. En dan heb ik het, alweer in navolging van Levinas, over *la petite bonté*, de kleine goedheid: een glimlach, een hand, een kort gesprek, een moment van stilte naast elkaar, een bemoeidigende aanraking. Dat kom ik tegen in mijn werk, maar ik heb het in de afgelopen maanden ook zelf ondervonden. Mijn ideeën over het leven zijn door mijn ziekte niet veranderd, integendeel. Ze zijn, misschien klinkt dat pretentius, juist bevestigd.'

Doelt u dan ook op uw sterfelijkheid en uw kijk daarop?

'De dood is voor mij op een akelige manier dichterbij gekomen. Daar ben ik niet ongevoelig voor, zo stoicijns ben ik niet. Maar ik zie de zin van het leven nog altijd in de eindigheid ervan, in de visie van Heidegger: *zum Tode leben*. Doordat we sterven, moeten we iets betekenen. Het antwoord daarop zoek ik heel pragmatisch in het van betekenis zijn voor de ander; het kunnen beantwoorden van vragen om hulp, iemand in nood kunnen bijstaan. Dan heb ik het niet alleen over zorgberoepen, maar over het zorgzame bestaan dat eenieder kan nastreven.'

En na onze dood volgt het grote niets?

'Dat is me nog te metafysisch, het grote niets. Nee, het leven eindigt door het fysieke einde. Mensen die ideeën over de hemel of reïncarnatie omarmen begrijp ik als manieren om onze moeilijk te accepteren eindigheid vorm te geven. Daar heb ik respect voor. Zelf heb ik daarover een sartraïans idee, waarbij ik

In deze serie interviews spreekt Fokke Obbema met mensen over de eindigheid van het leven in al haar facetten.

Sterfelijkheid

Dirk De Wachter: 'Ik zie de zin van het leven nog altijd in de eindigheid ervan, in de visie van Heidegger: *zum Tode leben*. Doordat we sterven, moeten we iets betekenen.'

alleen nog enige tijd aanwezig blijf in de geest en het leven van mijn vrouw, kinderen, vrienden. Ik hoop dat ze op een terrasje tegen elkaar zeggen: 'Dirk was toch geen verkeerde man', of zoiets. Daarin zit het eeuwige leven, ook al is dat niet zo eeuwig en duurt het hooguit drie generaties.'

Spelen uw boeken in dit opzicht geen rol?

'Ik zie hun belang als secundair. Ik denk niet: *you will be hearing from me baby, long after I'm gone*, dat prachtige, ironische statement van Leonard Cohen in *Tower of Song*. Met die afstand kijk ik ook naar mijn boeken. In het licht van mijn dood doen ze er niet echt toe.'

Waar put u troost uit, behalve uit uw naasten? Helpen filosofie, kunst of religie u wellicht?

'Ik heb net een boek gepubliceerd, *Vertrouwingen*, waar ik nood

aan had om het te schrijven, nu het lot bij mij heeft toegeslagen. De filosofie is voor mij altijd al een bron van troost geweest, omdat ik dan kan bedenken hoe ingewikkeld het bestaan is. Maar dat schiet ook tekort. De grote filosofen zeggen: wij weten het niet. Dan is er de kunst. De literatuur weet het subjectieve leven beter te naderen dan de wetenschap. Een grote roman komt dichterbij de werkelijkheid zoals ik hem beleef dan een hersenscan.

'Michel Houellebecq is de schrijver die ik het beste ken. Die daalt niet alleen af in de hersenpan, maar ook in het genitaal apparaat. Bij uitstek beschrijft hij

de radicale eenzaamheid van de mens. Daarom wordt hij wel afgeschilderd als een cynicus. Zeer ten onrechte. Zeker in zijn laatste roman, over een man die kanker heeft, mijn verhaal dus, toont hij zich bovenal een man die liefde zoekt.

'Op religieus vlak noem ik mezelf een 'christelijk non-theïstisch mens', een absurde tegenstrijdigheid. Mensen roepen dan: 'Hoe kun je christelijk zijn zonder in God te geloven?' Toch is dat mijn positie. Mijn oom, die missionaris in Congo was, zei aan het einde van zijn leven: 'Of er een hemel en een God bestaan weet ik niet, maar ik geloof zeer in de boodschap van liefde van Jezus.' Daar kan ik me heel goed in vinden. Ik ben een romanticus die in de liefde en de literatuur gelooft. Maar als het erop aankomt ben ik bovenal een nuchter mens. Dat geldt meestal ook voor het vooruitzicht van mijn dood. Soms scheurt het vlies, heb ik het te kwaad. Gelukkig kan ik me dan een gevoel mens tonen.'